

Kā latviski pareizāk atveidot Ἀπόστολος Παῦλος?

levads

Latviešu valodā ieviesusies tradīcija atveidot ἀπόστολος Παῦλος kā apustulis *Pāvils*. Nereti tiek lietots arī dabiskākais atveidojums *Pauls*, bet tradīcija stingri dod priekšroku pirmajam. Cik pamatota ir tradīcijas uzturētā paulīniskā fenomena centrālās personas dēvēšana par *Pāvilu* latviešu valodā? Šo jautājumu nedaudz aplūkosim šajā rakstā.

Par personvārdu Paulus

Personvārds Pauls visiespējamāk cēlies no latīņu *paulus* (= *mazs*), *paululus* (= *mazs*, deminutīvs). Parasti tas bija augumā mazs cilvēks, kas ieguva šādu pievārdu, kā tas varēja būt arī bibliiskā apustuļa Paula gadījumā. Virkne personu senajā Romā ir sastopamas ar šo personvārdu, proti, Paulus. Piemēram, Lucius Aemilius Paullus Macedonicus (2 reiz konsuls 229, 160 p.Kr.), Lucius Aemilius Lepidus Paullus (konsuls 50 p.Kr.), Lucius Sergius Paulus (prokonsuls pie Klaudija, 1.gs.).

Par formas *Pauls* deklinēšanu latviešu valodā

Latviešu valodā ir divi līdzīgi personvārdi, *Pauls* un *Paulis*. *Paulis*, ar ģenitīvu *Pauļa*, šķiet, ir izplatītāks, tomēr ir sastopami arī *Pauli*, kā arī *Paulas* (siev.dz.). Personvārdam *Pauls* ģenitīvs ir *Paula*, datīvs *Paulam*, akuzatīvs *Paulu*, vokatīvs *Paul*. Visas šīs formas atšķiras no attiecīgām locījumu formām personvārdam *Paulis*, proti, (*Pauļa*, *Paulim*, *Pauli*, *Pauli*). Šīs ir tās formas kuras it kā jāiemācās tiem, kas grib apustuli redzēt dēvētu šajās formās, proti, *Pauls* ar tā locījumiem.

Kā apustuli Pāvilu sauc citās valodās?

Neliels ieskats bibliiskajos tulkojumos dažādās valodās, izmantojot BibleWorks [2], parāda mūsu tradīcijas dīvaino izvēli slāvu valodu virzienā, pie kam pašas slāvu valodas ne vienmēr ir izvēlējušās it kā dabisko atveidojumu *Pavel*, kas tomēr ir vairumā to gadījumos. Izņēmums būtu rumāņi, kuri arī piesavinājušies atveidojumam *Pavel*, kuri it kā nav slāvi. Kaut ko līdzīgu atrodam pie somiem (*Paavali*, izrunā *Pāvali*, uzsvars uz *ā*). No slāviem bibliiskajā lietojumā *Pavel* ir pie krieviem, bulgāriem, čehiem un poļiem (*Paweł*, izr. *Pāveļ*, uzsv. *ā*). Turpretī ir virkne slāvu tautu, kur Pāvila vārds atveidots citādi. Ukrainiem *Pavlo*, slovāki un horvāti *Pavol*. Visizplatītākie ir atveidojumi Paul un Paulus. Tā *Paulus* ir latīņu valodā, vāciešiem, dāņiem, holandiešiem, lietuviešiem (ar mīkstinājumu, *Paulius*), igauņiem, norvēģiem, zviedriem, turkiem. Galotne o formā *Paulo* ir itāļiem, svahili, portugāļiem un ar konsonantējumu spāņiem (*Pablo*, izr. *Pavlo*).

Forma Paul ir atrodama pie indonēziešiem, angļiem (izrunā gan *Pōl*), frančiem (ar mīkstu l izrunā). Ir arī savi īpatnēji atveidojumi: tā albāņiem *Palí*, ungāriem *Púl*, ar īpatnēju gan rakstību, gan izrunu vjetnamiešiem *Phao-lô*. Armēņiem *Poghos* (gh izrunā vairāk uz h pusi), kas veidojies no senākas formas *Pavlos*, ar pārveidojoties par *o*, un *l* par *gh*. Katalāņiem *Pau*.

Latviskā forma *Pauls*, kas tajā ieteicamāks salīdzinājumā ar formu *Pāvils*?

Pauls deklinējas otrās deklinācijas paradigmā (o-celms), piem., *tēvs*. Ja *tēvs* piederību o-celmam skatām, no *tēvos*, tad Παῦλος ļoti labi tam atbilst, un no kā izriet *Pauls*, vislabākais, ko latviešu valodā no Παῦλος var izveidot. Šo argumentu gribu piedāvāt kā vienu no izšķirošiem, lai reabilitētu dabiskās formas *Pauls* lietošanu latviešu valodā. Tiešām, no grieķu o- celma Παῦλος > *Pauls*, tāpat kā no latviešu o- celma *tēvos* > *tēvs*. Ja formai *Pauls* izvēlamies šādu izcelsmi, no o- celma *Paulos*, tad tas burtiski, fonētiski, sakrīt ar grieķisko Παῦλος situāciju, kur atšķirība vienīgi faktā, ka grieķiskās o- celma formas saglabā pašu o-, kur latviskās o- celma formas to pazaudē.

Par formas *Pāvils* izcelsmi.

Kā no Παῦλος rodas forma *Pavel*, kura visbiežāk sastopama slāvu valodās? Formā Παῦλος vokālis *υ* konsonantējas, *υ*>*ν*, vienlaicīgi neuzsvērto o pārvēršot reducētajā ə, zaudējot visu galotni -os, o > ə: Παῦλος > Pavəl.

Kā būtu radusies forma *Pāvils*? Latviskojot formu *Pavel*, varējām arī iegūt vienkārši, ar pagarinājumu, formu *Pāvels*. Izvēle kritusi uz *Pāvils*. Lai pamanām, ka šī nebija vienīgā iespēja, proti, *Pāvels* > *Pāvils*. Patiesībā to bija daudz, ņemot vērā latviešu valodas vokālisko pārbagātību. Vokāļa i vietā varēja būt gan visi citi patskaņi, *Pāvels*, *Pāvāls*, *Pāvuls*, *Pāvols*, gan dīvskāņi, piem., *Pāvuols*, *Pāviels*, *Pāveils*, *Pāvails*, gan garie patskaņi (ar uzsvērtā vokāļa saīsinājumu), *Pavīls*, *Pavāls*, *Pavēls*, *Pavūls*. Kā redzam, izvēle kritusi uz formu *Pāvils*, pie kam itin kā pavisam patvarīgi, kas ne ar ko nav jaukāka par visām citām jaukajām iespējām. Vēl būtu interesanti atrast kaut vienu citu valodu, kurā mūsu izvēlēta forma *Pāvils* būtu bijusi pieņemta. Kaut arī tas jau neko šeit nemainītu. No paragrāfa par *Pāvila*, *Paula* vārda atveidi citās valodās redzam, ka ap mums tuvākajās zemēs mūsu forma *Pāvils* nav sastopama citur.

Par formas *Pāvils* izcelsmi cits skaidrojums.

Vienkāršākais izskaidrojums formas *Pāvils* izcelsmei ir patapināšana no slāvu valodu *Pavel*, to latviskojot, uzsvērto vokāli pagarinot, ko prasa latviešu valoda, kompensējot to ar no reducējuma radušamies e aizvietošanu ar stabilāko i, jo vēl jāpievienojas latviskajai galotnei -s.

Kaut arī var mēģināt skaidrot formu *Pāvils* tieši no grieķiskās Παῦλος, proti, tas pats skaidrojums, kas transformācijai Παῦλος > *Pavel*, vien tikai galotnes –s saglabāšana un reducējuma e vietā i. Pagarinājums ā attēlo uzsvērumu, kas tik dabiski latviešu valodai. Šo skaidrojumu, vai līdzīgu, izvēlēšies tie, kas gribēs pamatot formas *Pāvils* izvēli, apejot it kā patapināšanu no slāvu valodām. Jāteic gan, ka patapinājuma no slāviem iespēja varētu būt pārāka par tiešu grieķu latviešu pārveidi, jo šādu ceļu varēja iet tikai Bībeles tulkotāji, piemēram, Ernsts Gliks. Bet tieši šis ceļš kā iespējams būs pieņemams, kas gribēs pamatot *Pāvila*

formas ieviešanos. Kādi iemesli E. Glikam būtu likuši izvēlēties atveidi *Pāvils* atveides *Pauls* vietā, grūti rekonstruējams, un būtu vēsturisko lingvistu jautājums un problēma. Forma *Pauls* ir dabiskāka atveide, ja pamatteksts būtu latīņu valodā. Grieķu valodas gadījumā tieši lingvistiski vienkāršāk arī iznāk forma *Pauls*, bet tāpat var būt neskaitāmi daudz citu iemeslu, kas var rosināt citas izvēles, starp kurām kā iespējama bija tieši forma *Pāvils*.

Situācija ar paralēlām formām personvārdos: vai iemesls satraukumam?

Divu formu ieviešanās nav izdevīga lingvistiska parādība nekad. Ja to pieļauj vai veicina, tam jābūt objektīviem iemesliem. Forma *Pāvils* ir ļoti nostiprinājusies, jo tā tiek lietota nospiedošā skaitā gadījumu ar tikai kādiem izņēmumiem, kas ir nesistemātiski. Tā situācija ir raksturojama, ja gribam būt labvēlīgi tradīcijai ar formas *Pāvils* lietošanu. No otras puses dabiski grib izcīnīt sev vietu arī otra forma, *Pauls*, kas ir arī dabiskāka un atbilstīgāka latviešu valodai.

Ko darīt? Manuprāt, forma *Pauls* brīvi lietojama tikai kādos garākos tekstos. Garākā sacerējumā lasītājs ātri aprod ar lietoto formu, un mazinās diskomforta izjūta par it kā jaunievedumu, ja to par tādu uztver lasītājs. Autors lietojis formu *Pauls* Andreasa Knopkena Romiešu vēstules komentārā [1]. Forma *Pauls* gan īsti nav uzlūkojama par jaunievedumu, jo it bieži sastopama, lai arī nospiedošā mazākumā iepretim formai *Pāvils*. Autors nepieskaitīs sevi pie tiem filologiem, kas gribēs veicināt kādu vienas vai otras formas uzspiešanu tradīcijai, vienlaikus gan nostājoties līdzās tiem filologiem, kas nebaidās no paralēlformu vairošanās valodā, ja valodas attīstība izvēlas tādus ceļus.

Mozus vai Mošē?

Ja gribam sameklēt kādu analogiju kādā citā bibliskā personvārda atveidojumā, kur tradīcija atšķiras no it kā atbilstīgākā atveidojuma, tad jāsāk ar personvārdu formām *Mozus* un *Mošē*, kas attiecināmas uz vienu biblisko personu. Bet šajā gadījumā situācija top skaidra, ja pamanām, ka *Mozus* ir cēlies no grieķiskās formas *Μωσής*, no LXX vai JD, kur forma *Mošē* ir tiešs vokalizējuma atveidojums no senebrejiskā personvārda מֹשֶׁה. Tas mums skaidri parāda, ka abas formas, gan *Mozus*, gan *Mošē*, ir leksiski pamatotas, kur tradīcija devusi priekšroku grieķiskajai ģenēzei, jo tāds atveidojums sastopams arī daudzās citās valodās, proti, no grieķiskā.

Literatūra

1. Andreass Knopkens. IN EPISTOLAM AD ROMANOS ANDREAE KNOPKEN COSTERINENSIS INTERPRETATIO, tulk.latv.val., Rīga, 2016. scireprints.lu.lv/321/.
2. BibleWorks, in en.wikipedia.org/wiki/Biblical_software
3. K. Siliņš. Latviešu personvārdu vārdnīca, Zinātne, Rīga, 1990.

